

1990 ОНООС ХОЙШ ҮЕ ДЭХ МОНГОЛЫН ФИЛОСОФИЙН СУРГАЛТ, СУДАЛГААН ДАХЬ ОНОЛ, АРГА ЗҮЙН ӨӨРЧЛӨЛТИЙН ҮЙЛ ЯВЦ, СУРГАМЖ

М.Отгонбаяр, доктор (PhD)

Б.Дагзмаа, доктор (PhD)

Ц.Нямсүрэн, доктор (PhD)

МУИС-ийн Философи, шашин судлалын тэнхим

Товч утга: Энэхүү өгүүлэл нь Монгол улс дахь философийн сургалт, судалгааны төлөвшил болон түүнд гарсан онол, арга зүйн өөрчлөлтийн үйл явцыг авч үзэхийг зорьсон болно. Монгол улс дахь философийн мэргэжлийн сургалт, судалгааны ажлыг ХХ зууны 90-ээд оноос өмнөх ба 90-ээд оноос хойших гэсэн онол, арга зүйн хувьд эрс ялгаатай хоёр үе шатанд хуваан үзэж байна. 1990-ээд оноос өмнөх үеийн Монголын философийн судалгаа агуулгын хувьд ШУКО, түүхийн материализмын сэдэв зонхилсон, арга зүйн хувьд диалектик материализмыг хатуу баримталсан шинжтэй байв. Энэ нь тухайн үеийн улс төрийн эрх баригч коммунист намын үзэл суртлын цор ганц зэвсэг болох марксизм-ленинизмийн хүрээнд байхаас өөр аргагүй байсан нөхцөл байдлын үр дүн юм. Харин ХХ зууны 90-ээд оноос эхэлсэн философийн хөтөлбөрийн өөрчлөлтийн үйл явц бараг 20 жил үргэлжилсэн, энэ үе бол философийн мэргэжлийн хөтөлбөрийг орчин үеийн дэлхийн их сургуулиудын философийн мэргэжлийн хөтөлбөртэй нийцүүлэн шинэчлэх шилжилтийн үе болохыг дүгнэн авч үзсэн болно.

Түлхүүр үг: марксизм-ленинизм, ШУКО, диалектик материализм, түүхийн материализм, сургалтын хөтөлбөр, шилжилтийн үе, ахисан түвшний сургалт

Abstract: This article examines the development of philosophical learning and research in Mongolia as well as the theoretical and methodological changes taking place during that process. Professional philosophical education and research in Mongolia are divided into theoretically and methodologically very different two stages, namely, before the 90s and after the 90s of the twentieth century. Until the 1990s, Mongolian philosophical inquiries were dominated by scientific communist theory, historical materialism and strictly abided by dialectical materialism in terms of methodology. It resulted from a situation in which they had to be fitted in the framework of Marxism-Leninism, the only ideological weapon for the ruling communist political party of the given time. However, the process of changing the philosophical curriculum, which began in the 1990s, lasted almost 20 years and is concluded as a transitional period for reforming the curriculum for professional philosophy courses following the philosophical curricula of contemporary world-class universities.

Keywords: Marxism-Leninism, scientific communist theory, dialectical materialism, historical materialism, curriculum, transition period, postgraduate studies

Социализмын үед олон арван жилээр явуулсан сургалт, сурталчилгааны үр дүнд манай онолын салбарынхан улс төрийн албадлагын эрхээр төдийгүй бүр итгэл

үнэмшлийнхээ үүднээс марксизм-ленинизмд тууштай, үнэнч ханддаг байв. Ер нь түүнийг шүүмжлэх нь хаалттай бөгөөд хориотой байсан юм. Харин өнгөрсөн зууны 80-аад оны дунд үеэс социалист системийн орнуудад тухайн үеийн коммунист нам, төрийн дээд удирдлагын алдаатай бодлого, үйл ажиллагааг ил тод шүүмжилж эхэлсэн нь манай орны улс төрийн амьдралд ч мөн хүчтэй нөлөөлсөн билээ. Ийнхүү 90-ээд оны үед социалист системийн орнуудад өрнөсөн өөрчлөн байгуулалт, ардчиллын үйл явц тухайн нийгмийг системээр нь өөрчилж, манай оронд ч олон намын тогтолцоо бүхий парламентат ёс тогтож, зөвхөн нийгмийн өмчийг л зөвшөөрдөг хууль ёсны бодлого, практикаас татгалзан, өмчийн олон хэлбэр үүсэж, хүн амын итгэл үнэмшил, үзэл бодол, бас онол шинэчлэгдэх замд орсон билээ.

Хэрэв онол оршин буй баримттай зөрчилдвөл тэрхүү баримтыг тайлбарлах шинэ шинэ таамаглалууд дэвшигдэн гарч тэдгээрийн өрсөлдөөний дүнд тохирох шинэ онол гарч ирдэг нь танин мэдэхүйн бодит үйл явц байдаг. Социалист системийн улс орнуудын нийгмийн шинжлэх ухаан, түүний онол, арга зүйн үндэс болох марксизм-ленинизмийн хувьд нийгмийн улс төрийн болон эдийн засгийн хүрээнд гарсан тулгуур өөрчлөлтүүд, бодит практиктэй зөрчилдөж, тухайлбал Монголд шинэ нийгэм, шинэ харилцааг тайлбарлах шинэ онол шаардлагатай болсон юм.

Онолын талбарын энэ өөрчлөлт нь тэрхүү онолыг сургах, сурталчлах, судлах үйл ажиллагааг эрхлэн явуулдаг тэргүүлэх институциуд болох их, дээд сургуулиудын мэргэжлийн тэнхимүүд болон хичээлүүдийн нэрийг өөрчлөх практик ажлаас эхэлсэн юм. Тухайлбал, 1990 оноос их, дээд сургуулийн сургалтын төлөвлөгөөнөөс марксизм-ленинизмийн багц хичээлийн¹ зарим нь хасагдаж, зарим хичээлийн нэр өөрчлөгдсөн тэр үед МУИС-д Марксист-ленинист философийн тэнхимийг Философийн тэнхим/1990/, Шинжлэх ухааны коммунизмын онолын тэнхимийг Улс төр судлалын тэнхим/1992/, Улс төрийн эдийн засгийн ухааны тэнхимийг Эдийн засгийн онолын тэнхим/1994/ болгон өөрчилжээ.

Нэрийн өөрчлөлттэй хамт сургалт, судалгааны ажлын агуулга, арга зүйн шинэчлэл хийх зайлшгүй хэрэгцээ тулгамдсан. Гэвч энэ бол боловсон хүчин, номын сан, цаг хугацаа зэрэг олон төрлийн нөөцийн хувьд тийм ч амархан бөгөөд богино хугацаанд хийгдэх боломжгүй зүйл байв. Социалист байгуулалтын он жилүүдэд МАХН-аас бүх түвшинд явуулсан суртал нэвтрүүлгийн ажлын үр дүнд хэвшин тогтсон нийгмийн оюун санааны инерци гэнэт өөрчлөгдөх боломжгүй байсан юм.

Монгол улс төвлөрсөн төлөвлөгөөт, нийгмийн өмчид суурилсан эдийн засагтай социалист нийгэм, улс төрийн тогтолцооноос зах зээлийн эдийн засагтай, ардчилсан нийгэмд шилжих үйл явцад их, дээд сургуулийн сургалт төлбөртэй болсон (1992), хувийн хэвшлийн их, дээд сургуулиуд байгуулагдан үйл ажиллагаа явуулах болсон, их, дээд сургуулиуд бие даан үйл ажиллагаа явуулах болсон, дээд боловсролын сургалт бакалавр, магистр, докторын (4+2+3) гэсэн шинэ шатлалтай болсон, сургалтад кредит системийг нэвтрүүлж эхэлсэн зэрэг олон шинэ үзэгдлээр дамжин дээд боловсролын тогтолцоо ч бүхэлдээ шинэчлэгдэж ирсэн билээ.

Философийн мэргэжлийн сургалтын хөтөлбөрийн өөрчлөлт

Монгол улс дахь философийн мэргэжлийн сургалт, судалгааны ажлыг ХХ

¹ Марксист-ленинист философи: Дialeктик материализм/диамат/, Түүхийн материализмын/истмат/ хоёр хичээл Философи, Капитализмын ба социализмын улс төрийн эдийн засгийн ухаан/УТЭЗУ/ гэсэн хоёр хичээл Эдийн засгийн онол нэртэй болсон. Зөвлөлт Холбоот Улсын Коммунист Намын/ЗХУКН/ Түүх, Монгол Ардын Хувьсгалт Намын /МАХН/ түүх, Шинжлэх ухааны Коммунизмын онол/ШУКО/ хичээлүүд хасагдаж, нийт хичээл их, дээд сургуулийн сургалтын хөтөлбөрөөс хасагдсан юм. Удалгүй ШУКО-ын хичээлийн оронд Улс төр судлал нэртэй хичээл зааж эхэлсэн.

зууны 90-ээд оноос өмнөх ба 90-ээд оноос хойших гэсэн онол, арга зүйн хувьд эрс ялгаатай хоёр үе шатанд хуваан үзэж байна.

1990-ээд оноос өмнөх үеийн Монголын философийн судалгаа агуулгын хувьд ШУКО, түүхийн материализмын сэдэв зонхилсон, арга зүйн хувьд диалектик материализмыг хатуу баримталсан шинжтэй байв. Энэ нь тухайн үеийн улс төрийн эрх баригч коммунист намын үзэл суртлын цор ганц зэвсэг болох марксизм-ленинизмын хүрээнд байхаас өөр аргагүй байсан нөхцөл байдлын үр дүн юм. МУИС-ийн философийн мэргэжлийн сургалтын хөтөлбөр хуучин ЗХУ-ын тухайлбал, Москвагийн улсын их сургуулийн философийн факультетын хөтөлбөрийн бүтэцтэй адилхан байсан ба ерөөс социалист системийн орнуудын их, дээд сургуулиудын марксист-ленинист философийн сургалтын хөтөлбөр, агуулга ижил байсан юм.

XX зууны 90-ээд оноос эхэлсэн философийн мэргэжлийн сургалтын хөтөлбөрийн бүтэц ба хичээлүүдийн нэршлийн өөрчлөлтийг авч үзвэл:

Диалектик материализмын хичээл “материалист” хэмээх тодотголоо орхин “Диалектик” гэсэн нэртэй болж 90-ээд оны төгсгөл хүртэл заагдсан ба мөн үеэс түүний оронд “Метафизик ба онтологи” гэдэг хичээл шинээр орж эхэлжээ. Харин логик, математик логик, танин мэдэхүйн онол, шинжлэх ухааны философийн хичээлүүд мэргэжлийн заавал үзэх хичээлийн ангилалд багтан заагдаж иржээ.

Философийн түүх эртний, дундад зууны, германы сонгодог, орчин үеийн өрнөдийн философи гэсэн ангиллаар задарч, багц хичээл болжээ. Мөн 90-ээд оны дунд үеэс философийн түүхийг өрнө, дорно гэсэн ижил үнэлэмж бүхий хоёр хэсэгт хуваан, түүхийн үе шатуудаар бүлэглэж зааж эхэлсэн байна. Урьд нь европ төвт философийн түүхийг судалдаг байсныг ийнхүү халсан юм.

Түүхийн материализмын хичээл “Нийгмийн философи” нэртэй болов. XXI зууны эхэн үеэс улс төрийн, эрх зүйн, түүхийн зэрэг салбар философи хичээлүүд сонгон судлах хичээл байдлаар хөтөлбөрт оржээ. Өмнөх үеийн марксист-ленинист ёс зүй, марксист-ленинист гоо зүйн хичээл марксист-ленинист гэсэн тодотголоо орхин ёс зүй, гоо зүй, шашингүйн үзлийн түүх ба онол хичээл шашин судлал гэсэн нэртэй болсон юм.

Хөтөлбөрийн бүтэц дэх мэргэжлийн хичээлийн нэршил, нэмэгдсэн болон хасагдсан хичээлийг авч үзвэл зарим талаар тэнхимийн эрхлэгчийн итгэл үнэмшлээс хамааралтай байдал харагддаг юм. Үүний зэрэгцээ боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага болон сургуулиас хөтөлбөрийг шинэчлэн боловсруулах тухай шийдвэр гарсан, МУИС-ийн хэмжээнд үзэх хичээлүүдийн ерөнхий суурь, мэргэжлийн суурь, мэргэшүүлэх, сонгон үзэх хичээлүүдэд оногдох багц цаг тэнхимээс үл хамаардаг болсон зэрэгтэй бас холбоотой юм. Мөн философийн мэргэжлийн хичээлүүд болон МУИС-ийн нийт оюутанд заадаг ерөнхий Философи хичээл нь түүнийг заадаг багшийн мэргэшлийн ба хэлний мэдлэг, чадвар болон бусад хүчин зүйлээс хамааран агуулга, арга зүйн хувьд ихээхэн ялгаатай байж ирсэн юм.

Энэ үед манай их, дээд сургуулийн философийн сургалтыг шинэчлэх, философи, нийгмийн ухааны хичээлийн хөтөлбөрийг шинэчлэн боловсруулах, багш нарын мэргэжил дээшлүүлэх, давтан сургах зэрэг асуудлаар боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас зарим ажил хэрэгжүүлсэн байна. Мөн Монголын Нээлттэй нийгэм хүрээлэнгээс санхүүжүүлж “Философийн сургалт ба арга зүйн сонголтын эрх чөлөө” сэдэвт симпозиум /1998/, “Их, дээд сургуулиудад зааж буй философийн хичээлийн агуулга, бүтцийн шинэчлэлийн зарим асуудал”

/2000/ сэдэвт семинар зэргийг улсын хэмжээнд зохион байгуулсан юм. Энэ семинараас их, дээд сургуульд зааж буй философийн хичээлийн стандартыг: философи, мэдлэгийн системд түүний эзлэх байр суурь; онтологи; танин мэдэхүйн онол; методологи; соёлын ба үнэлэмжийн философи; нийгмийн философи гэсэн бүтэцтэй байхаар тогтоон Монгол улсын гэгээрлийн яам, нийт их, дээд сургуулийн удирдлагад хандаж зөвлөмж гаргасан юм. МУИС-ийн бүх оюутанд заадаг ерөнхий суурь философи хичээлийн хөтөлбөр 2000, 2005, 2008, 2014 онуудад өөрчлөгдөж ирсэн ч 2000 оны зөвлөмжөөс гарсан тэр стандартыг хадгалж иржээ.

Ер нь 90 оноос эхэлсэн философийн хөтөлбөрийн өөрчлөлтийн үйл явц бараг 20 жил үргэлжилсэн, энэ үе бол философийн мэргэжлийн хөтөлбөрийг орчин үеийн дэлхийн их сургуулиудын философийн мэргэжлийн хөтөлбөртэй нийцүүлэн шинэчлэх шилжилтийн үе юм.

Шилжилтийн үеийн эхний арван жилд гарч байсан философийн сурах бичиг, хичээлийн хөтөлбөр, мэргэжлийн сэтгүүлд нийтлэгдэж асан өгүүлүүдийн агуулгыг үзэхэд цөөн биш багшийн сургалт, судалгаанд марксист-ленинист философийн агуулга, арга зүй ил тод биш ч хадгалагдаж байв. Тухайлбал, Монголын нээлттэй нийгэм хүрээлэн /Соросын сан/-ээс санхүүжүүлж Нээлттэй философи нийгэмлэгээс 1998 оны 6 дугаар сард зохион байгуулсан “Философийн сургалт ба арга зүйн сонголтын эрх чөлөө” сэдэвт симпозиумд зориулан зохиогчоос явуулсан тандалтын судалгаанд “Таны бодлоор философи гэж юу вэ?” гэсэн асуултад философийн багш, эрдэм шинжилгээний ажилтан, нийгмийн ухааны оюутнуудын 33,3% нь “философи бол түгээмэл хууль зүй тогтлын тухай шинжлэх ухаан мөн” гэсэн марксист тодорхойлолтыг өгсөн нь хамгийн өндөр үзүүлэлт байв. Харин “одоогийн философийн сургалтын агуулга, хөтөлбөр, төлөвлөгөөг өөрчлөх шаардлагатай юу?” гэсэн асуултад “тийм” гэсэн хариултыг санал асуулгад оролцогчдын 60,8% нь, түүний дотроос философийн багш нарын 71,4%, эрдэм шинжилгээний ажилтны 81,8%, салбарын оюутнуудын 65,8% нь өгсөн нь агуулгын өөрчлөлт тулгамдсан болохын нэг үзүүлэлт байлаа.

Философийн сургалтын хөтөлбөрийн өөрчлөлттэй уялдан философийн сурах бичгийг шинэчлэн гаргах ажил тулгамдаж байсан ба цөөнгүй тооны сурах бичиг шинээр² болон орчуулагдан гарсан юм.

Энэ үед марксист-ленинист философийн илт үзэл сурталжсан сэдвүүд, ялангуяа шинжлэх ухааны коммунизмын онолын сэдвүүдийг шууд орхисон мэт боловч диамат ба истматын ойлголтуудаар философийг төлөөлүүлэн тайлбарлаж байсан. Мөн өмнөх үед нэгэн цул байж, нийгмийн оюун санааны амьдралыг тогтоож асан марксизмын орон зайг түүнтэй ижил төстэй бусад үзлээр орлуулан нөхөх гэсэн оролдлого бас хийж ирсэн юм. Тухайлбал:

- Диалектикийг философийн гол төлөөлөл, танин мэдэхүй, шинжлэх ухааны

²1. Гүн ухааны товчоо. УБ.: 1995 он. /ред. Д.Дагвадорж, Л.Дагдан. /МУБИС/

2. Б.Бадарч, Л.Дагдан. Өрнийн гүн ухааны сэтгэгчдийн үзэл баримтлалын товч тойм. УБ.: 1999 он.

3. Философи эхлэн суралцах бичиг. УБ.: 2000 он. Нээлттэй философи нийгэмлэг. /ред. Ц.Гомбосүрэн, М.Отгонбаяр.

4. Л.Дамбийням. Гүн ухаан. УБ.: 2000 он. /ред. Д.Баттөмөр.

5. Философи сурах бичиг. УБ.:2002 он. МУИС-ийн философийн тэнхим. /ред. Ц.Гомбосүрэн.

6. Б.Батчулуун. Философи гэж юу вэ? УБ.: 2004 он.

7. Д.Содномгомбо, Р.Дарьхүү. Философи. УБ.: 2004 он. /ред. Г.Чулуунбаатар.

8. Д.Ганболд. Философи. УБ.:2007 он.

9. Ц.Гомбосүрэн. Философи. УБ.: 2008, 2011, 2012, 2014, 2020 он. /ред. М.Отгонбаяр

танин мэдэхүйд цорын ганц зөв арга зүй хэмээн сургаж, сурталчилж байв. Энэ нь нийгэм, хүмүүнлэгийн ухааны бусад салбарт ч онолын тайлбарлал болсоор байв.

- Буддизм, монголын уламжлалт гүн ухааны сэтгэлгээ сэргэх хэрээр монголчуудын арга-билгийн үзэл, буддизмын зарим философи сургаал, ялангуяа төв үзлийг диалектиктэй адилтган тайлбарлах болсон. Түүгээр ч барахгүй тэдгээрийг орчин үеийн философи, шинжлэх ухааны онолтой адил үнэ цэнтэй хэмээн сурталчлах болсон. Бас түүнийг ердийн ухамсрын мэдлэг байдлаар сурталчилж ирэв.
- Нийгэм эдийн засгийн формацийн /НЭЗФ/ онолыг баримтлан нийгмийн түүхийн үе шатуудыг ангилан тайлбарлаж байсан. Мөн НЭЗФ-ийн үзлийг германы философич Шпенглерийн иргэншлийн онолтой нэгтгэн тайлбарлах талаар судалгааны зарим ажил хийгдсэн. Тухайлбал, Философийн тэнхимд 1990-2005 онд иргэншлийн онол ба буддизм, шашин судлалын гэсэн хоёр чиглэлээр эрдэм шинжилгээний төсөл хэрэгжүүлсэн байдаг.
- Өрнийн философийн орчин үеийн чиглэлүүдийг судалж, сурталчилсан үйл ажиллагааг гоочлох, элдэв нэр хоч өгөх зэрэг үйлдэл цөөнгүй гаргаж ирсэн билээ.

Дэлхийн банкны “Шүүх, эрх зүйн шинэчлэлт” төслийн “Хууль зүйн бакалаврын боловсролыг сайжруулах” дэд төслийн хүрээнд тус тэнхимийн зарим багш нар Философи, Логик хичээлийн гарын авлага боловсруулан, 2007 оноос сургалтад хэрэгжүүлж эхэлжээ. Төслийн багийнхан монгол улсын их, дээд сургуулиудад зааж буй философийн хичээлийн тодорхойлолт, хөтөлбөр, сурах бичиг, гарын авлага зэрэг бичиг баримтад агуулгын анализ хийх, өрнөдийн өндөр хөгжилтэй орнуудын философийн хөтөлбөртэй харьцуулах, тэдгээр орны их сургуулийн философийн сурах бичгүүдийг орчуулах, мөн сургалтад оролцогч талуудаас тоон болон чанарын судалгаа авах, шинэ хөтөлбөрийн дагуу сургалт явуулах, сургалтын үр дүнд анализ хийх зэрэг ажлыг 2 жил гаруй хугацаанд хийж гүйцэтгэсний эцэст Хууль зүйн мэргэжлээр суралцах оюутанд зориулсан Философи хичээлийн хөтөлбөр боловсруулжээ.

2014-2015 оны хичээлийн жилд МУИС-ийн хэмжээнд хийгдсэн бакалавр, магистр, докторын сургалтын хөтөлбөрийг шинэчлэн боловсруулах ажлын хүрээнд Философи, шашин судлалын тэнхимийн багш нар хөтөлбөрийг шинэчлэн боловсруулсан юм. Үүнд:

- Мэргэжлийн заавал судлах хичээл: Метафизик: онтологи ба методологи, Эртний Грек, Ромын философи, Дорно дахины философи, Дундад зууны ба сэргэн мандалтын европын философи, Буддын гүн ухаан, логик, Монголын философийн түүх, Шинэ үеийн өрнийн философи, Шинжлэх ухааны философи, Нийгмийн философи, Үнэлэмжийн онол, Ёс зүйн түүх, онол, Танин мэдэхүйн онол, Орчин үеийн философи I (амьдралын тухай философи, феноменологи, экзистенциализм, фрейдизм, герменевтик, прагматизм, реалист чиглэлүүд), Орчин үеийн философи II (структурализм, хэл шинжлэлийн философи, постструктурализм, постмодернизм), Символик логик;
- Философийн түүх ба орчин үе сэдвээр мэргэших хичээл: Хэлний тухай философи ба семиотик, Платон ба Аристотель, И.Кантын философи ба

орчин үе, Байгаль шинжлэлийн философи, Веданта философи, Күнзийн философи ба орчин үе, Феминист философи, Японы философи, Оюун санааны философи;

- Үнэлэмжийн онол ба ёс зүй сэдвээр мэргэших хичээл: Соёлын философи, Урлагийн философи, Хэрэглээний ёс зүй, Философийн хүн судлал, Монголчуудын уламжлалт ёс зүйн сэтгэлгээний түүх ба орчин үе, Эрх зүйн философи, Улс төрийн философи, Шашны тухай философи, Орчин үеийн шашны философи, Мета ёс зүй, Түүхийн философи, Экософи, Боловсролын философи гэсэн хичээлүүдийн хөтөлбөрийг шинээр болон шинэчлэн боловсруулжээ.

Өнөөдрийн МУИС-ийн философийн мэргэжлийн хөтөлбөр 1. Философийн онолын хичээлүүд, 2. Философийн түүх болон салбарын философийн хичээлүүд, 3. Мэргэших буюу сонгох хичээл гэсэн бүтэцтэй байна. Сонгон судлах хичээлүүдийн тухайд тэнхимийн багш нарын мэргэшсэн, судалгаа хийдэг чиглэлтэй холбоотой байгаа боловч орчин үеийн философийн чиглэлүүдээс орхигдсон салбар салбар үгүй байна. Цаашид 2014 онд баталж хэрэгжүүлж буй өнөөгийн хөтөлбөрийг дахин боловсруулах, шинэчлэх шаардлага ч бас тулгамдаж байна.

Ахисан түвшний сургалтын судалгааны ажлын арга зүйн өөрчлөлт

1990 оноос өмнөх үед философийн мэргэжлийн салбарт суралцан төгсөгчдийн бичсэн нийт 215 дипломын ажлын 89% нь ШУКО, түүхийн материализм, марксист-ленинист ёс зүйн сэдвээр байна³. Харин 1990 оноос хойш үед бичигдсэн философийн бакалаврын дипломын ажлын 32% нь нийгэм улс төрийн/19%/, ёс зүйн /13%/ сэдвээр болж цөөрсөн боловч орчин үеийн философи, танин мэдэхүйн онол, шинжлэх ухааны философи, дорно дахины философи, хүний философи зэрэг шинэ салбарууд гарч иржээ.

1994 оноос эхэлсэн магистрантурын сургалтаар 100 орчим судалгааны ажил хийснийг сэдвийн хувьд ангилан авч үзвэл дараах байдалтай байна.

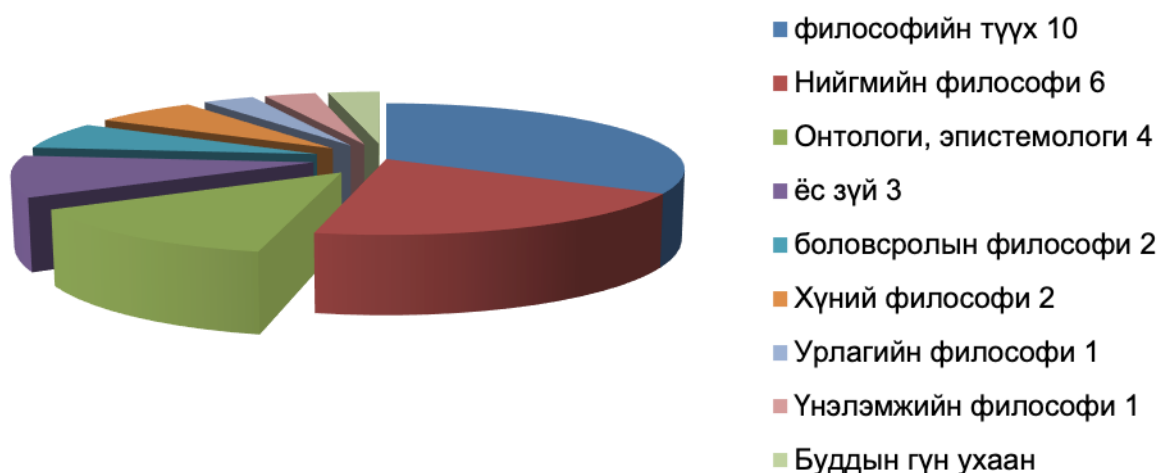
Энд нийгмийн философи, ёс зүйн сэдэв 33%-ийг эзэлж буй нь өмнөх үеийнхтэй харьцуулахад буурсан боловч бусад сэдвүүдээс илүү өндөр байгаа нь манай суралцагчид түүхийн ямар ч үед нийгэм, улс төр, ёс зүйн сэдвүүдийг илүү өргөн

³ Марксист-ленинист философи: Диалектик материализм /диамат/, Түүхийн материализмын /истмат/ хоёр хичээл Философи, Капитализмын ба социализмын улс төрийн эдийн засгийн ухаан /УТЭЗУ/ гэсэн хоёр хичээл Эдийн засгийн онол нэртэй болсон. Зөвлөлт Холбоот Улсын Коммунист Намын /ЗХУКН/ Түүх, Монгол Ардын Хувьсгалт Намын /МАХН/ түүх, Шинжлэх ухааны Коммунизмын онол /ШУКО/ хичээлүүд хасагдаж, нийт хичээл их, дээд сургуулийн сургалтын хөтөлбөрөөс хасагдсан юм. Удалгүй ШУКО-ын хичээлийн оронд Улс төр судлал нэртэй хичээл зааж эхэлсэн.

хүрээнд сонирхдогтой холбоотой юм.

Манай оронд 1970-аад оны дунд үеэс философийн ухаанаар докторын зэрэг хамгаалуулж эхэлсэн ба 1990 оноос өмнө Монголд философийн ухаанаар дэд докторын зэрэг хамгаалсан нийт 7 диссертацийн сэдвийг авч үзвэл монголын философи сэтгэлгээний түүх 2, социологи 2, философийн түүх 1, танин мэдэхүйн онол 1, гоо зүй 1 байна. Тухайн үед гадаадад/ЗХУ-д/ философийн ухаанаар дэд докторын зэрэг хамгаалсан бүх ажлыг олж, анализ хийх нь цаг хугацааны болон бусад нөөцийн хувьд одоогоор боломжгүй тул зөвхөн тус тэнхимд багшилж байсан, ЗХУ-д дэд докторын зэрэг хамгаалсан нийт 12 эрдэмтний судалгааны ажлын сэдвийг авч үзвэл тэдгээрийн 75%/9/ нь нийгэм, улс төрийн сэдвээр судалгаа хийжээ.

Ийнхүү социализмын үед философийн сургалт, судалгаанд нийгэм, улс төрийн сэдэв зонхилж /бараг 90%/ байсан нь уг системийн нуралтын дараа буурч, бусад шинэ салбаруудад орон зай өгчээ. Тухайлбал, 1990 оноос МУИС-ийн философийн тэнхимд аспирант элсүүлдэг болсон ба энэ хугацаанд тус тэнхимд докторантурын сургалт дүүргэж, докторын /Ph.D/ зэрэг хамгаалсан нийт 30 диссертацийн ажлын сэдвийг авч үзвэл дараах зураглал гарч байна.

90-ээд оноос хойш ШУА-ийн дэргэд философийн ухааны доктор /Sc.D/-ын зэрэг олгох ажил явагдаж иржээ. Энэ хугацаанд зөвхөн МУИС-ийн философийн тэнхимд багшилж байсан болон төгсөгч 9 хүн философийн ухаанаар Sc.D докторын зэрэг хамгаалсан байна.

Монгол улс ардчилал, зах зээлийн нийгмийг сонгосон 30 жилийн хугацаанд социалист системийн улс орнуудын хоёр шатлалт эрдмийн зэрэг /дэд доктор, доктор/ олгодог байсан практикийг дээд боловсролын өөрчлөлттэй уялдуулан нэг мөр болгож цэгцлээгүйгээс өнөөдөр манай академик орчинд өөр өөр системийн эрдмийн зэрэг, цолны үнэлэмжийн ялгаваргүй байдал үүссэн нь зарим сөрөг үр дагаврыг төрүүлж байна. Тухайлбал:

- ШУА-ийн дэргэд шинжлэх ухааны доктор (Sc.D) хэмээх эрдмийн зэргийг хамгаалуулж байгаа нь гадаад, дотоодын их сургуульд докторын (Ph.D) зэрэг хамгаалсан хүмүүсийнхээс давуу үнэлэмжтэй болж, эрдмийн зэргийн илүү нэмэгдэл авах, “суурь судалгааны төсөл” авах зэрэг нийгмийн үр ашиг нь тодорхой шалгуураар хэмжигдэхгүй зүйлд татвар төлөгчдийн мөнгөнөөс урсгах нэгэн суваг болж байна.
- Философийн ухааны доктор, философийн шинжлэх ухааны доктор хоёр нь эрдмийн зэргийн хоёр өөр шатлал уу? эсвэл мэдлэгийн хоёр өөр төрлийн

эрдмийн зэрэг үү? гэсэн асуултад нэг утгаар хариулт өгөх боломжгүй байдалд байна. XX зууны 90-ээд оны үеэс манай философийн нийгэмлэгийнхний дунд өрнөж асан нэгэн хурц гэмээр маргааны сэдэв бол “философийн шинжлэх ухаан” хэмээх нэр томъёо юм. Асуудал өрнөж эхэлсэн тэр үед манай зарим философичид уг асуудлын марксист агуулгыг ойлгохгүйгээр “философи бол шинжлэх ухаан мөн” хэмээн тунхаглаж, түүнээс нь өөр зүйл ярьж бичсэн хүмүүсийг бүр их сургуулиас хөөлгөх арга чарга хайж, оролдож байсан түүхтэй.

- Хэрэв хуучин системийнх шиг хоёр өөр шатлалын эрдмийн зэрэг бол эл зэргийг хамгаалах ажлын онол, арга зүйн шалгуур, шаардлагыг өндөрсгөх, шинэчлэх шаардлагатай болох байх. Гэтэл үүнтэй зэрэгцэн дэлхийн ихэнх их сургуульд эрдмийн дээд зэрэг хэмээн хүлээн зөвшөөрч олгодог Ph.D докторын зэргийг, мөн гадаад орнуудын их сургуульд Sc.D зэрэг хамгаалж ирсэн шинжлэх ухааны салбарын эрдэмтдийн докторын зэргийг хэрхэн үнэлэх тухай асуудал маргаан дагуулах болно.

Цаашид философийн докторын диссертацийн нэгдсэн сан үүсгэх, дотоодод хамгаалсан диссертацийн чанарын судалгаа хийх ажил тулгамдаж байна.

Онолын мэдлэгийн салбар бүр өөрийн судлагдахуун, судалгааны арга зүй, онолын хэлийг байгуулах, үндэслэгдэх байдал зэргээс хамааран ялгаатай байдаг. Байгалийн шинжлэх ухаан, ялангуяа физикийн шинжлэх ухаанд онолыг илэрхийлэх үндсэн хэл бол формаль математик хэл юм. Харин нийгэм, хүмүүнлэгийн ухааны салбаруудын тухайд онолын хэл нь философийн баримтлалууд байдаг онцлогтой. Ийм учраас марксизм-ленинзмийг онол, арга зүйгээ болгож ирсэн нийгэм, хүмүүнлэгийн ухааны /улс төр, эрх зүй, нийгэм судлал, хүн судлал, боловсрол судлал, түүх, хэл шинжлэл гэх мэт/ онол, арга зүйн шинэчлэлт нь чухамхүү философийн онол, арга зүйн шинэчлэлтэй холбоотой юм. Гэтэл манайд нийгэм, хүмүүнлэгийн ухааны сургалт, судалгааны онол, арга зүй нь мэргэжлийн институцийн түвшинд төдийлөн шинэчлэгдээгүй, тухайн салбарт ажиллаж буй цөөн зарим мэргэжлийн боловсон хүчний хувь хүний чанарууд, манлайлал зэргээс хамаарч янз бүр байдалтай байна.

Ном зүй:

1. Гүн ухааны товчоо. УБ.: 1995 он. /ред. Д.Дагвадорж, Л.Дагдан /МУБИС/
2. Б.Бадарч, Л.Дагдан. Өрнийн гүн ухааны сэтгэгчдийн үзэл баримтлалын товч тойм. УБ.: 1999 он
3. Философи эхлэн суралцах бичиг. УБ.: 2000 он. Нээлттэй философи нийгэмлэг. /ред Ц.Гомбосүрэн, М.Отгонбаяр
4. Л.Дамбийням. Гүн ухаан. УБ.: 2000 он. /ред. Д.Баттөмөр
5. Философи. Сурах бичиг. УБ.: 2002 он. МУИС-ийн философийн тэнхим. /ред. Ц.Гомбосүрэн
6. Б.Батчулуун. Философи гэж юу вэ? УБ.: 2004 он
7. Д.Содномгомбо, Р.Дарьхүү. Философи. УБ.: 2004 он. /ред Г.Чулуунбаатар.
8. Д.Ганболд. Философи. УБ.: 2007 он
9. Ц.Гомбосүрэн. Философи. УБ.: 2008, 2011, 2012, 2014, 2020 он. /ред М.Отгонбаяр.
10. М.Отгонбаяр. Монгол Улсын Их Сургуулийн Философийн салбар 50 жилд: өчигдөр, өнөөдөр. УБ.: 2015 он